

19938 *

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

SMÅLAND

Karlstorp, Kråks-
hult, Hässleby

9/3 1949

Nilsson, K.J., 1949

Svar på ULMA:s frågelista M 23 Folkminnen
rörande skörden

22 bl.4:o

19938

Skörden.

Skörden kunde ej bestånas på vissa dagar, den bestånds efter mognad och växt och efter väderlek, all sädeskärning måste utföras i tork väder, ty blinda skakar (kärvar) blöta hade svårt att torka inuti, och säden svögade mycket fort och blev ett västan odygligt föder, därav var det bättre att den fick stå på roten under en liten regnperiod än att skära den blöt, om den rätt var fullt mogen. Huvudsaken var att kolmen var Torr då säden skäts.

Men det gällde också att passa på om det blev någon dag torr väder.

Wid julkattiden brukade dom säga! då vi fatt julkatt ä du bäst att vi går ä tar ä regg då blir wist

rögrädder i dag när där får (dagga
br.) d. v. s. där daggen torkat av halmen,
oavsett vilken veckodag det var.

Man snöbjöde ej var mer än som
hant kräka upp (kraksätta) till försällen,
ty mekaniska skulle ej få nattetid på
marken där blev det dåligt torrväder

Da rögen på vårsommaren var ut-
= växt i ax och skulle börja blomma
och vädret liknade till att bli en
gröstnatt, så skulle två personer ta
en lång tøm och hålla i var sin ända
och gå så lång från varandra som
den räckte och på natten draga den
över rögen för att sopa av daggen
på axen till solen gick upp, det
skyddade för frösten, så att axen
ej blev kylda i fall det blev gröst

Rågen skulle skäras där hornet
stod i Rö, där blev det vitt brö. d. v. s.
hornet skulle ej vara genom tort, ty
där blev det spillsäd och ramlade
ur oxen under arbetet

Man skulle rågen väl kraka
så fick man en förstyg kar kaka.
d. v. s. Rågen skulle i krakas så väl
så att oxen blev skyddade för rågen.
I en röke råg har 12. nekar, s.
under kring kraken och 4. över till hatt
(hattnekar)

Då man körde hem rågen
och all säden från åkern så skulle
man alltid kaga med kraken hem
från åkern, man stäck in tilländan
i lasset bakom, detta för att onda
makter skulle ta tillbaka säden och

4
fråka om den sådes det, då blev
den odryg i lodan. Men rätta orsaken
var att det ^{var} tveksamt fult i svärdat ut
att lösa dem stå torra i jorden
En annan orsak var att samla dem
på en enda plats hemma vid husen
till nästa gång dom skulle användas.

Kornet.

So kornet finns två sätter det
era tvåradigt och det andra sexradigt
det tvåradiga såddes i de vecke och det/
sexradiga kunde säs i femte vecka
ty det växte jofare och mogna ti-
=digt, då agarna reste ut sig så
var det moget att skära ty annars så
starpade det, om det blev bläst
s, u, s, att oxen knäcktes av och föll
på bakken om halssan blev hårt torr.

Då dom skar kornet med skära
 så plockade dom alltid upp de
 avstupaade axen och lade dem in
 = uti sekken dom skar, innan dom
 band den, Inne på 1830 talet så bör-
 =jade dom skära kornet med lie, men
 då gick mycket såd förlorad gissar
 mycket avstupaade ax. Dessa är fick
 backstingsvärdare och fattiga gå och plocka
 upp, och dom samlade gånskar mycket.
 Genom torkade dom höst och malde dem
 på hand kvarn och bakade vofflor av
 mjölet, då kornet ville stupa så var
 det något för utsädeskorn.

Lännet

Då länknappen började bli brun så
 ryskades det, det skulle då bli lent
 som fjunn det ryskades upp med rötterna.

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949
 SMÅL.
 Frgl. M 23

Laggar (Lagan) Säden.

Da säden köedes in så lades den i ladon, i mitten för sedan lades några mekar till stäl en liten (käs) sedan fortsatte löggningen utåt kring omkring, alla axen innåt stälten. Det sådes att dom skulle lägga ett par döda Rottor i stälten, för att skydda ladon för de levand.

Det lades ofta ett halstop Brännvin någonstans kring stälten, det skulle bli till en stälsup då dom slutat.

Den som lade säden och krop runt kallades för Lægäsa, och den som kastade mekarna till gåsen kallades för Mekakräka, och den som stod på logen och kastade upp kallades lakatter.
Varje mek som kastades upp skulle betyda

Katt, Vä dom. Lade Rägen så skulle
katten slå riken ett par slag mot
balken eller (bäggen) för att ingen lös
säd skulle följa med upp i lädan
och där ramla bort i kalmen.

(Korn och havre slogs ej)

All den lösa säd som blev på logen
vid inkörningen kallades för spillsäd,
denna säd blev alltid den första
som maldes av årsskörden.

Vid inkörning av säd så arbetade
alla både män och kvinnor barn och
ungdom om det var bråskande, eller
så många som behövdes, mögna vissa
dagar och tiden vid inkörningen är
obekant, vissa dagar kunde ej be-
stämmas, det måtte göras då vädret
bestämde det, ty ingen säd eller hö
kunde inbärgas under dagg eller regn

Under de 5 ören jag arbetad vid
 lantbruket på Galslund Herrgård så
 förekom inga vissa tyder, ty de
 gamla tonparna var singeltöga för
 bara sant väderst blev, men en
 söndagseftermiddag, fick vi besked att
 vi skulle hära in hög på aftonen
 och det gjordes vi. Orsaken var att
 det var en höguppsätt och högen bör-
 jade gås i näkarna, men söndagen
 var det uppehållsväder bläsigt och
 tråkigt och vi körde in flera lass
 till kvällen, och på mandagen högrede
 det åter igen. Men den högen kunde
 vi ej lägga i lodan utan den
 kastades hur som, tills den torstat av
 om immeluften. Men på kvällen så
 fick vi god spandering av kaffe
 och diverse mat. Tack för hjälpen.
 Det var år 1884.

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949
 SMÅL.
 Frgl. M 23

9

Den seden fanns förr på Helsingårdar
att hördde dom värt med ett loss säck
eller bö, så skulle dom böta (bestä)
ett halustaps brännvin en Lördagskväll
på alla kamraterna, efter arbetets slut.

Och det var det värt för att få
kamraterna till hjälp att lossa om
det och ställa upp vagnen igen.
och Brännvinet kostade blott 25 öre.

En dylik plikt fick dom, om dom
högg med Träd i skogen ä högg vargfitt
som det ännu kallas, d. v. s. att man
fick stå på två håll om trädet
dä man högg utan man måste stå på
en sida, och ömsa om händerna
på skottet från höger till vänster
och tvärt om, ty annars blev det
en ful och oformlig stubbe likaså
trädet.

Det sades också att om Erik
 gav av, så skulle Olof ge kaka
 d. v. s. att om försommaren var
 varm och rocker så skulle rågen
 vara i ax Eriksdagen den 18. Maj
 så borde den vara mogen Olofs-
dagen den 29. de, eller 30 juli.

(Men om detta beständ väderleken)

Blev det rågnväder då rågen skulle
 ryka (Blommar) så blev sköden dålig.

Nam fick tj skära säden i rågn
 väder eller binda den, ty då blev
 svår att få ta den grodde och mög-
 = lade i göken kring kraken

Om man släppte gräs då det reg-
 = nade så fick man torra höet
 vid solskin.

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949
 SMÅL.
 Frgl. M 23

Det hände ofta att råjje-karlen
 vilke jaga pågam genom att råjja
 för fort så att hon ej vant med,
 Men då fant hon på knäpet att
 Lemma en liten södd eller hand
 fullt strå kvar som han ej sag
 då hon kom nästa slag, då han
 högg till så följde det lösa med
 huggen i det fasta stod kvar, han
 fick därför hugg flera hugg för
 att få av det. Då säger han några
 kärleksfulla ord till henne om att
 han hade lemnat till basol, då säger
 hon! då skall du ha till råjje-hö!

Spitika upptog förekom alltid då
 dom var många i arbetet

Behövde stjärnen slejje-karlen på
 vandan för privat behov, så sade hans
 "kärerna" att han fått i eskita.

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949
 SMÅL.
 Frgl. M 23

Skämman Linn.

12

ett av det obekvämligaste öfgy var att
få Linn skämd. Alla slätare hade
alltid två liar med sig till ämnen
eller ängen, den ene hängde dem
upp någon stans. Ofta hände dem
igen varandra liar, och alla var
fjällslipade och vassa. Nu kunde någon
i ett oberäkligt ögonblick ta kamrotens
upphängda li, och ta en silverslant
och med den dra ett tag över den
vassa eggen, sedan gick det ej att
slå med den förr än den blev om-
slipad, ty silvret hade satt på
en ligerling på eggen som ej gick
bort utan nyslipning. Men blev
gärningsmannen uppenbarad så blev
det ofta osamja, men bäst var
att betala med samma mynt.

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949

SMÅL.

Frgl. M 23

Slättern började ej på allvar
 förrän i en vecka d. v. s. då vecko-
 = veckans gick ut, och det är alltid
 veckan efter Midsommar. Sedan
 bodde den vara avslutad till den
16. augusti dagen Brymolf (Brymole),
 som kom då och skände (Brymole) lian-
 = arna sedan bet som ej på gräset som
 stod kvar. d. v. s. efter den dagen
 eller tiden, så var det ständigt gräset
 så övermogat och utsuget på näring
 och hårt att det ej hade födervärde
 och så hårt att lian ej bet på det.

Särskild kläddel vid skörden är
 obekant. Kvinnorna hade alltid långa ar-
 = mar på sina tröjor, som knöptes vid
 handleden dessa skyddade armarna.
 Det fanns ännu som växte mycket

Tistel i säden, och då använde
dom vanligen gamla hanskar som
skyddade för gaddarna.

Några särskilda föstligheter före-
= kom ej allmänt men på vissa platser
så fick dom risgrönsgröt till kvällen
annars var det dagligen mjölgröt
hade dom ej risgrönan så tog dom korn-
= grön. Hade dom främmande arbetare
trögon dag så blev alltid moten mer
omväxlande.

Skämtsamma lustigheter och upptåg
förekom alltid, helst om det var
ungdom med i arbetslaget, särskilt
vid Dönelonsdag = 6. april. Utsommar
det äldre folket var ej såmt att tilla
på roligheter för att få de unga
i gång, de unga var mycket upp-
= märksamma då de äldre berättade.

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949
SMÅL.
Frgl. M 23

N.

Det tävlades ofta om att få ta de
 sista kuggen, eller kugga troten,
 var detta vid stämorna så hände
 det att dom högg ihop sina lier.
 Så sade dom alltid, vi får stå
 tillsammans nästa år också, och li-
 =kassa sade kvinnorna om dom högg
 ihop sina rävsor.

Om någon var lat då hade
 måffade säck eller slädd gräs, så
 sade dom att han fått liera stå
bakom skäftet

Fingern ville få sista noken
 från liten, ty då blev det korunge,
 då tog dom den lilla och band in
 den i en annan, då sade dom att
 hon band till Trollinga. Nokenna var
 för övrigt inga bestämde storleker på,
 men dom hade i alla fall enklart mått

En gammal 80-årig skomakare i G.
 Thelgenen Hattstorp socken Östra härad
 berättade en gammal historia om att när
 Gud hade skapat jorden, så skulle han
 besä den; då kom satan & bad att
 få dela skörden det lovade Gud men
 frågade först satan antingen han
 ville ha det som blev i jorden
 eller det som blev över jorden,
 Satan valde det som blev i jorden,
 det växte och blev rikligt, då Gud
 hade näjät av sitt så fick satan
 ta roten som städ kvar i jorden.
 Alltså blev satan lurad. Nu bad
 han Gud att dom skulle få så var
 sin tege, det lovade Gud, båda
 tegarna visade bli god skörd, då
 dom nu skördat så skulle dom
 tröskas, men satan fick bara lite

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949
 SMÅL.
 Frgl. M 23

17

agrar i sina säckar, och Guds var
så tunga och överfulla, så frågade
satan Gud efter orsaken. Så säger
Gud du har glömt att skapa Horn i
axen, så du får det regn sol. och luft
och därför fick du agnar.
Så äter lurad.

En annan historia berättade Sushelm
Andersson Skogslund Hässleby socken Södra
bedbo härad. Småland Ifråga Gud och
satan skulle en gång plantera rotfruk-
ter, så frågade Gud, antingen satan
ville ha det som växte i jorden eller
över jorden, för att ej nu bli
lurad. bad han få det som växte
över jorden, det fick han. Så
sätte Gud Potatis och det blev så
riktigt att alla Karl ble jella, och
satan fick all Blåsten, eller (Kärl)
äter lurad.

Potatisen.

Om tidig Potatis sattes i 4 de: vecka eller dagarna kring den 15. Maj, så skulle dom vara i sin bästa växt i ene vecka d. v. s. veckan efter Mid-
 = sommar, och då kunde man pota med fingrarna under växten och hitta en del som var matnyttiga, men det hindrade växten om man lossade för mycket på stämnet, ty ofta blev de små lösrivna, bäst var det att vänta tills blommorna började falla av, men då var dom i bästa växt-
 = tiden, då kunde hela växten tagas upp fast att dom ej var mogna, det blev ej förr än blåsten gulnade och föll ned men ej ens då tog man upp dem, blev det ej för kallt så fick dom vara ~~ärova~~ någon vecka.

ULMA 1938. K. J. Nilsson. 1949
 SMÅL.
 Frgl. M 23

När en uppställningen började på
 altar så legde man ihop flera
 personer för att det skulle gå fort
 det var i regel både barn och
 äldre, tiden som gick åt berodde
 på mängden man hade satt.

På herrgårdarna kanske det ej gick
 på en hel vecka, beroende på folk=
 mängden. Särskilda kalas hade dom
 ej på herrgårdarna utan vid jul=
 afton då fick arbetsfolket mat
 och kaffe och Torparna sin julkost
 och det räknades som skörde kalas

På Bondgårdarna hölls inga fäster
 men dom fick mera ä bättre mat
 på arbetsdagarna om dom hade
 främmande personer i arbetet, så
 hade dom både vit gröt och ost=
 kaka till kvällmat då dom slutat.

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949
 SMÅL.
 Frgl. M 23

Var det nu några ungdommar
 med vid en sådan avslutning så
 så samlades dom i dräng eller pig-
 =kammaren och hade några lekar eller
 skojiga påhit kanske ett gammalt drag
 spel eller en fiol, och så förgick
 några timmar på kvällen, kanske
 dom slutligen följde varandra
 ett stycke på kullvagen och sjöngde
 visor och resonerade om varjehanda

Ärtorna

Ärtorna liksom biet ryckades upp
 med roten, dom växte upp ur ris
 d. s. d. då dom kom upp ur jorden
 så breddes åkern över med ett tunt
 lager av sålet ris för att rötterna
 ej skulle ligga på jorden under
 vaxtiden utan ha öppen luft

ULMA 19938, K. J. Nilsson. 1949
 SMÅL.
 Frgl. M 23

och därför fick man rycka dem
ur riset, sedan hängdes dom på
stänger eller essjor att torka.
Någon liknade det till rågväder så
håddes dom över och hängdes under
tak till torkning, men måste skyddas
för rötter.

Rotten sade en gång:
Du stygges vid det jag biter,
men du får äta det jag skiter.

Om sista sädeslasset blev för stort
sades det att dom togit i förskott
av nästa års skörd.

Da man skördade lövet (smeddade)
läck man ej binda för sura kärvar
ty da sades det att hon gör fejer
(fjärilar) eller också Horengar.

Skordegröten

Fick dom nu gröt då dom slutat skörden, så var det vanligt att sanna för dem, då dom började äta. Då kunde drängen säga:
 Nej här jag slutat att skära
 nu kan jag äta gröten med ära.
 Då kunde pigan svar,
 Men du har skurit starkt
 och därför äter du gröt lårreigt.

Grötens förekomst alltid vi jästiga
 arbeten der dom var många och samma
 arbete, såsom vid träskning - Potatisplock-
 ning och vid linarbetet, och det
 skedd alltid rimmas av både ung
 och gammal, men vid sådens avsk-
 tande skärning mins jag sj flera
 riter vid gröt ätandet.

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949

SMÅL.
Figl. M 23